

10. Семіков О.В. Перспективи стають ближчими // Україна – НАТО. – 2006. – № 7. – С. 9–18.
11. Сушко О. Громадська думка в Україні стосовно НАТО. Сайт Інституту Євро-Атлантичного співробітництва. - Режим доступу: <http://www.ieac.org.ua>.
12. Теміров Ю.Т. Трансатлантична єдність як фактор міжнародної безпеки // NATO, Peace and International Security in XXI Century. – Donetsk, 2005. - P. 48-54.
13. Тодоров І.Я. Національна ідея в контексті європейського покликання України // Наука. Релігія. Суспільство. – Донецький державний інститут штучного інтелекту. – 2004. - № 1. - С. 308-313.
14. Тодоров І.Я. Регіональний аспект євроатлантичного вибору України в контексті національної безпеки//Історичні і політологічні дослідження. – 2001. - № 1 (5). – С. 194-200.
15. Тодоров І.Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти. Монографія. - Донецьк, 2006. – 268 с.
16. Фурашев В.М. Система інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу України: шляхи вдосконалення // Економічний часопис. – 2007. - № 1-2 – С. 14-17.
17. Яснюк В.І. Подолання стереотипів щодо НАТО – важлива умова для забезпечення євроатлантичної перспективи України // Економічний часопис. – 2007. - № 1-2 – С. 12-13.

Колісніченко Р.М.,
аспірант кафедри політичних наук
НПУ імені М.П. Драгоманова

ЕЛЕКТОРАЛЬНА КУЛЬТУРА МОЛОДІ В УКРАЇНІ: СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ

За визначенням російського дослідника В.Халіпова, електоральна культура являє собою «рівень знання процедур виборчих компаній і вміння компетентно оцінювати кандидатів, політичні сили та їхні програми» [8, с.3]. Значення рівня її розвитку в суспільстві важко переоцінити, оскільки саме від компетентності виборця залежить результат виборчого процесу, а отже і якість формування та діяльності владних структур на усіх рівнях, ступінь захисту політичними діями інтересів громад та вирішення актуальних суспільних проблем.

Метою даної статі є огляд та узагальнення існуючих наукових напрямків, що стосуються визначеної проблематики.

Перші спроби наукового дослідження електоральної культури суспільства датуються другою половиною XIX ст. Вперше ці проблеми розробляли: А.Зігфрід, який намагався визначити детермінанти електоральної поведінки, Г.Тінгстен, здійснюючи компаративний аналіз результатів соціологічних досліджень, Ф.Компан'я, зосереджуючи увагу на електоральному картографуванні та ін. [7, с.1].

Систематичне дослідження електоральних пріоритетів виборців на Заході розпочалося з другого десятиріччя XX-го століття. Сьогодні нараховується чотири основні школи їх вивчення:

1) соціологічна (Колумбійська), засновниками якої є П.Лазарсфельд та Б.Берельсон. Її представники вважають, що на політичні орієнтації виборця вагомий вплив здійснює його соціальна приналежність. У роботах цих дослідників аналізуються регіональні особливості передвиборчої комунікації, визначено ряд соціальних чинників формування електорального рішення. М.Наубетом виділено основні риси електоральних симпатій, С.Ліпсетом та С.Рокканом окреслено причини та наслідки міжрегіональних протиріч у соціально-політичній сфері тощо;

2) соціально-психологічна (Мічиганська), засновниками якої виступили Е.Кемпбелл та Ф.Конверт. Представники вказаної школи сходилися на думці, що електоральний вибір визначається підтримкою громадянами тих, чи інших партій. Ними також було зроблено значний внесок у дослідження електоральних процесів. Так А.Кемпбелл у своїх працях прийшов до висновку щодо спадкового характеру політичної соціалізації, Ф. Конверс акцентував увагу на регіональному контексті трансляції політичних цінностей, У.Кі дослідив цикли функціонування електоральної поведінки тощо;

3) раціонально-інструментальна (засновниками є Й.Шумпетер та Е.Даунс) – вважали, що поведінка виборців визначається їх раціональним вибором, спрямованим на одержання максимальних вигод за найменших витрат, намагалися встановити раціональні мотиви диференціації виборчих симпатій у різних регіонах країни;

4) екологічна (засновники А.Зигфрід, Ф.Гогель) – переконані, що електоральна поведінка багато в чому визначається впливом соціальних, економічних, етнічних та інших характеристик територій, на яких проживають виборці. [14, с.6; 8, с.2].

Якщо основним джерелом інформації перших трьох шкіл є результати опитувань, то четверта спирається в основному на підсумки голосувань, що здійснюються під час виборів, чи референдумів. Для отримання результату такого дослідження достатньо порівняти характеристики території проживання електорату з результатами виборів [14, с.6].

У 1959-1960-х роках політичні позиції та активність населення стали предметом досліджень американських політологів Г.Алмонда та С.Верби, якими вирізняно три «чистих типи політичної культури» (одним з елементів якої, як відомо, є культура електоральна): парафіяльний, підданський та учасницький [1; 13, с.456].

Також з досліджуваної тематики плідно працювали західні вчені: Р.Бауер, Р.Бенедикт, А.Браун, Є.Вятр, К.Гарднер, Д.Девайн, Дж.Денніс, Л.Дітмер, М.Дюверже, Д.Елазар, І.Інглехарт, Д.Істон, Р.Карр, Д.Кованох, П.Левіс, С.Ліпсет, Д.Мервік, Е.Мюллер, Л.Пай, Т.Парсонс, Д.Поль, А.Реймон, Д.Рікман, Р.Робертсон, У.Розенбаум, Р.Роуз, Р.Такер, А.Токвіль, С.Уайт, Ф.Фукуяма, С.Хантінгтон, Р.Шварценберг та ін. [4, с.232; 6; 8, с.1; 9, с.337; 12; 13, с.451]. Дослідниками зокрема було розроблено ряд сучасних основних підходів до розуміння політичної культури: психологічний (школа Г.Алмонда), комплексний (Д.Мервік, Р.Такер, Л.Дітмер), об'єктивістський (Л.Пай, Д.Поль), евристичний (С.Хантінгтон) та соціопсихологічний (Р.Карр, Д.Гарднер) [9, с.338].

Частково проблема формування електоральної культури досліджувалася і радянськими науковцями, роботи яких у своїй переважній більшості характеризуються фрагментарністю та ідеологічною заангажованістю. Електоральна культура, як окремий її тип виділена не була, проте розглядалася в рамках політичної культури, цілеспрямоване дослідження якої розпочалося лише з середини 80-х років ХХ століття [10]. Робилося це в основному у вигляді критики «буржуазних» концепцій, або через створення власних підходів в ракурсі марксистської методології [15, с.5]. Так підходи Ф.Бурлацького та Н.Кейзерова базуються на розрізненні ідеалізованої пролетарської та буржуазної демократичних політичних культур, остання з яких оцінювалася досить критично [5]. Характерними рисами політичної культури радянського суспільства проголошувалися: «історичний оптимізм», «несумісність з політичною пасивністю», «синтез високих революційних ідеалів з активною соціальною дією», «непримиримість до буржуазної ідеології, до націоналізму», «суворе дотримання політичних норм державного та громадського життя» тощо [2, с.6].

Серед науковців колишнього СРСР на роботі в окресленій галузі досліджень зосередилися: Г.Аминева, С.Андреев, М.Андрійчук, А.Арнольдова, М.Блінов, Е.Баталов, М.Бобнева, Г.Васильєв, В.Водзинська, О.Галкін, Г.Дилигенский, О.Єришев, В.Житенев, О.Зотова, Л.Карамушка, А.Копанева, М.Лисенков, В.Мшвенієрадзе, Ю.Ожегов, В.Сандригайло, Ю.Тихомиров, Ф.Шерега, В.Щегорцов та інші.

Особливості формування електоральної культури українського суспільства з позиції соціологічної науки досліджували сучасні вітчизняні науковці: О.Безрукова, І.Бекешкіна, Ю.Візниця, В.Ворона, Є.Головаха, Е.Гугнін, О.Зубченко, Б.Ідрісов, О.Князева, А.Литвин,

С.Макеєв, М.Мельник, В.Оссовський, О.Петров, В.Полторак, А.Ручка, М.Чурилов, І.Шевель, М.Шульга та ін.

У психологічному, філософському та історико-географічному ракурсі політична свідомість виборців стала предметом досліджень І.Андронові, О.Ануфрієнка, М.Білик, В.Васютинського, А.Голода, Л.Данилюк, Н.Дембицької, М.Дідух, М.Дмитренко, В.Додонової, Р.Карковської, Е.Макаренка, Л.Непіненка, Д.Позняк, П.Саса, А.Склярчук, О.Струкевича, М.Школяр та ін

Особливості розвитку політичної культури в Україні та електоральної, як її невід'ємної частини в ракурсі формування сучасного українського електорального простору, факторів електорального вибору населення, виборчої активності громадян, розробки концепції демократичної політичної культури, аналізу тенденцій її втілення і розвитку в умовах суспільства, що трансформується та інших аспектів досліджували політологи: А.Адаменко, І.Алексєєнко, Д.Арбаджієв, В.Бабкін, О.Бабкіна, І.Байрак, О.Балакірева, Ф.Барановський, В.Березинський, С.Білоусов, О.Богашов, Л.Бунецький, В.Бушанський, В.Веденєв, Д.Видрін, О.Вознесенська, Ю.Ганжуров, Н.Гедікова, С.Гелей, С.Говоруха, В.Горбатенко, В.Дем'яненко, С.Денисюк, О.Дергачов, Ж.Деркач, М.Дмитренко, І.Жадан, О.Зернецька, Н.Ісхакова, Ф.Кирилюк, О.Кіндратець, О.Клименко, В.Козьма, М.Конончук, Л.Кочубей, В.Кремень, С.Крижний, Л.Кучма, Л.Левченко, Л.Леонт'єва, О.Лісеєнко, В.Лісовий, В.Логвинчук, О.Лузан, В.Малярчук, С.Матвієнкі, Т.Мельник, О.Михайлич, М.Михальченко, Л.Нагорна, Т.Нагорняк, М.Онішук, Ю.Остапець, Н.Паніна, Г.Панчук, А.Пахарєв, Ю.Пахомов, Н.Пашина, О.Петров, В.Піскун, Є.Подмазко, А.Подольський, Г.Почепцов, Т.Пояркова, Н.Прозорова, О.Проскуріна, Ю.Римаренко, М.Розумний, Ю.Руденко, Ф.Рудич, В.Рябіка, С.Рябов, М.Сазонов, О.Ткаченко, Л.Токар, О.Траверсе, Є.Хан, М.Хилько, Н.Хома, Г.Циганенко, О.Чальцева, К.Черкашин, Ю.Шайгородський, Є.Шаповал, О.Шевченко, Ю.Шегельська, Ю.Шемшученко, П.Шляхтун, О.Шурко, Ю.Якименко, О.Яременко, В.Ясинська та ін.

Аналіз особливостей формування електоральних пріоритетів молоді здійснювали: В.Барабаш, В.Бєбик [3], І.Білоконь, І.Білоус, В.Виноградова, С.Головатий, К.Гордієнко, С.Грабовська, І.Доцяк, А.Карнаух, М.Катаєва, О.Котляр, Н.Левковська, О.Морозова, М.Остапенко, Т.Поснова, Н.Пробийголова, В.Ребало, В.Рябіка, Г.Циганенко, Н.Юрій та ін.

На вивченні ролі засобів масової інформації у процесі політичної соціалізації особистості зосередили увагу Т. Андросенко, М.Бабак, В.Бадрак, О.Барішполець, С.Барматова, Ю.Бондар, О.Винников, О.Головчук, О.Гриценко, О.Демченко, О.Заславська, О.Зернецька, В.Зінчук, В.Іванов, М.Карашук, В.Коляденко, Н.Костенко, А.Костирєв, В.Кравцов, Н.Лігачова, С.Макеєв, Л.Малес, С.Назаренко, В.Нахапетов, М.Недопитанський, Н.Олексієнко, В.Паламарчук, Г.Сашук, О.Семченко, Н.Симоніна, О.Скаленко, І.Слісаренко, Г.Хлисту, Т.Хлівнюк, О.Холод, Л.Чорній, Д.Яковлев та ін.

Особливості впливу політичних партій на процес формування електоральних орієнтацій виборців досліджували: Е.Афонін, В.Базів, В.Бала, А.Білоус, К.Богомаз, М.Бучин, М.Варій, В.Волков, О.Голобуцький, Т.Голобуцька, Д.Горшков, В.Кампо, В.Корнійчук, О.Крюков, В.Лісничий, А.Мартінов, В.Мейтус, Я.Павловський, Є.Петренко, І.Поліщук, М.Примуш, О.Радченко, А.Романюк, В.Сергєєв, Р.Старовойтенко, С.Топалова, Ю.Шведа, В.Якушик та ін.

Аналізу діяльності громадських організації та рухів, як інститутів політичної соціалізації присвятили роботи: К.Балабанов, В.Бєсчастний, О.Винников, О.Голобуцький, В.Головенько, Г.Добровольська, Ю.Докукін, Л.Дунаєва, Н.Євсюкова, М.Клепацький, О.Кіндратець, Р.Кобець, В.Комов, О.Корнієвський, В.Кравченко, Б.Крейндель, Ю.Криворучко, В.Кулик, М.Лациба, О.Молодцов, В.Недбай, В.Новохацький, О.Панагушина, О.Сидоренко, Н.Соф'янц, В.Субботін, В.Ткачов, О.Філонов, Я.Ярош та ін.

Серед науковців, предметом дослідження яких визначено вплив органів державної влади та місцевого самоврядування на формування громадської думки, на повагу заслуговують: С.Бородін, О.Вінніков, Ю.Ганжуров, Ю.Ганущак, М.Гугнін, В.Добіжа,

С.Довгий, В.Дрешпак, М.Карпа, М.Лациба, Я.Легеза, О.Литвиненко, Д.Ляпін, К.Ляпіна, О.Ніколаєв, М.Перепелиця, О.Порфімович, С.Саханенко, О.Соснін, А.Ткачук, І.Федоренко, Є.Фишко, В.Цветков та ін.

Діяльність закладів освіти, як засобів формування політичної культури молоді аналізували: Л.Аза, В.Андрущенко, Н.Бакланова, В.Вашкевич, О.Внукова, Н.Воскресенская, І.Жадан, Ю.Загородній, М.Іванов, С.Кисельов, О.Кисельова, О.Кондратюк, К.Корсак, В.Панченко, В.Пащенко, П. Положевец, С.Рябов, С.Сарасон, А.Хорошенюк, С. Ципко, С. Шехтер та ін.

Роль церкви у політичному становленні особистості досліджували: В.Москаленко, К.Салій, О.Слободян, О.Стадніченко, Л.Суятінова, П.Яроцький та ін.

Серед сучасних російських досліджень окремих аспектів формування електоральної культури, розробки її поняття, типології, зв'язку з іншими типами культури, структури участі громадян у виборах, ступінь її раціональності, особливості здійснення у Російській Федерації тощо не можна не згадати роботи В.Амеліна, М.Афанасьєва, С.Борисова, О.Буділової, Ю.Веденеєва, В.Гельмана, Г.Голосова, І. Гомерова, Б.Грушина, Ю.Гудіної, О.Данилова, А.Журавльова, А.Зудіна, В.Ільїна, С.Кара-Мурза, І.Клямкіна, В.Колосова, В.Комаровського, В.Краснова, О.Кукоби, Ю.Левади, О.Ледяєвої, В.Леднева, Е.Малкіна, А.Мельвіль, О.Мелешкіної, А.Ослона, О.Попової, М.Піщуліна, В.Пугачова, В.Смирнова, С.Сокольського, А.Соловйова, В.Староверова, О.Страхова, Є.Сучкова, Н.Трошиної, В.Халіпова, М.Харитонова, К.Холодковського, С.Чугрова, Ю.Шевченка, Н.Яргомської та ін. [7; 8; 11].

Слід також зазначити, що в Україні системно проводяться соціологічні дослідження особливостей розвитку електоральних симпатій виборців. Особливий інтерес становлять результати роботи Інституту соціології НАН України, Київського міжнародного інституту соціології, Лабораторії соціологічних досліджень Інституту гуманітарно-педагогічних проблем та виховання Вінницького національного технічного університету, а також соціологічних служб: «СОЦІС», «Соціальний моніторинг», «Центр Разумкова», «Юкрейніан соціолоджі сервіс» та ін.

Таким чином, з огляду вищенаведених робіт випливають наступні висновки:

1. Переважна більшість праць присвячена політичній культурі суспільства. Автори таких наукових досліджень не оперують терміном «електоральна культура», що не дає можливості локалізувати політичні проблеми у сфері раціональної оцінки громадянами кандидатів, політичних партій, блоків та їх програм, а також засобів підвищення електоральної компетентності виборців.

2. Актуальна проблематика механізмів формування демократичної електоральної культури молоді, важливість якої пояснюється необхідністю підвищення рівня свідомого вибору громадян та вдосконалення вміння усвідомлення та захисту політичних інтересів громади, що є одним з основних факторів та показників становлення демократичного політичного режиму, розглядається досить поверхово.

3. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених вивченню особливостей політичної культури суспільства, процесу соціалізації особистості, факторів змін політичних симпатій тощо рівень наукового дослідження електоральної культури, тенденцій її розвитку в Україні та механізмів формування є недостатнім.

4. Досвід виборчих перегонів в Україні протягом всього періоду незалежності свідчить про необхідність більш глибокого аналізу електоральної культури українського населення. У той же час даною проблематикою безпосередньо займалося лише вузьке коло авторів: В.Бебик, О.Зубченко, Б.Ідрісов та ін.

Особливу увагу у її дослідженні варто звернути на особливості формування електоральної культури молоді, оскільки саме молодь віком від 18 до 35 років є найбільш політично активною і критично мислячою категорією громадян та відіграє значну роль у виборчому процесі.

Сьогодні з огляду на існуючий рівень компетентності виборця, надзвичайно актуальною є необхідність розробки ефективного науково обґрунтованого механізму формування демократичної електоральної культури молоді в Україні із залученням владних інституцій, ЗМІ, політичних партій, громадських організацій та закладів освіти, як найбільш дієвих інститутів політичної соціалізації з метою подальшої демократизації політичної системи, консолідації українського суспільства та реалізації інтересів усіх верств населення.

Література

1. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии // Полис. – 1992. - № 4. – С. 122 – 134.
2. Андропова І.Ф. Еволюція політичної культури в незалежній Україні (гендерний аспект): Автореф. дис... канд. іст. наук: 17.00.01 / Київський національний ун-т культури і мистецтв. — К., 2005. — 19с.
3. Бебик В.М., Головатий М.Ф., Ребкало В.А. Політична культура сучасної молоді. - К.: А.Л.Д., 1996. – 112 с.
4. Бебик В.М. Політологія для політика і громадянина / Міжрегіональна академія управління персоналом. — К. : МАУП, 2004. — 424с.
5. Дембицька Н.М. Психологічні особливості політичної соціалізації студентів: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. — К., 2004. — 20с.
6. Дюверже М. Политические партии / Л.А. Зимина (пер.с фр.). — 4-е изд. — М. : Академический Проект; Трикста, 2007. — 540с.
7. Зубченко О.С. Електоральна культура як об'єкт соціологічного дослідження: Автореф. дис... канд. соціол. наук: 22.00.04 / Гуманітарний ун-т "Запорізький ін-т держ. та муніципального управління". - Запоріжжя, 2007. - 20с.
8. Ідрісов Б. Електоральна культура населення України в умовах трансформації суспільства: Автореф. дис... канд. соціол. наук: 22.00.04 / НАН України; Інститут соціології. - К., 2006. - 14с.
9. Кирилюк Ф.М., Обушний М.І., Хилько М.І., Корж М. О., Федірко І. П. Політологія: Підруч. для вищих навч. закл. III-IV рівнів акредитації / Федір Михайлович Кирилюк (ред.). — 2.вид., перероб. і доп. — К. : Здоров'я, 2004. — 775с.
10. Остапенко М.А. Політична культура сучасної студентської молоді в Україні (на прикладі вузів м.Києва): Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.03 / НАН України. - К., 2000. - 19с.
11. Представительная демократия и электорально-правовая культура / Под общей ред. Ю.А.Веденеева и В.В.Смирнова. - М.: Издательство «Весь Мир», 1997. - с.224.
12. Реймон А. Етапи розвитку соціологічної думки: Монтеск'є. Конт. Маркс. Токвіль. Дюркгайм. Парето. Вебер / Григорій Філіпчук (пер.з фр.). — К. : Юніверс, 2004. — 687с.
13. Сазонов М.І., Фісун О.А., Чигринов В.І., Поліщук І., Фесенко В. Політологія: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / Харківський держ. ун-т / Микола Іванович Сазонов (упоряд.та ред.). — Х. : Фоліо, 1998. — 735с.
14. Черкашин К.В. Електоральна поведінка населення незалежної України в регіональних зрізах: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Таврійський національний ун- т ім. В.І.Вернадського. — Сімф., 2005. — 19с.
15. Ясинська В.С. Особливості трансформації політичної культури в умовах становлення демократичного політичного режиму: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.03 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2004. — 20с.